

Prilog proučavanju rada općih poljoprivrednih zadruga u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji. Primjer karlovačkog kotara (1950. – 1952.)

Na početku 1950. godine partijska tijela Federativne Narodne Republike Jugoslavije donijela su sveobuhvatan plan razvoja općih poljoprivrednih zadruga. Realizacija toga plana trebala je omogućiti organizacijsko učvršćivanje i poslovno osposobljavanje zadrugara, unapređenje poljoprivredne proizvodnje, veći angažman zadruga u otkupu, ekonomičnije skupljanje štednih uloga, djelotvornije razvijanje zadrugne trgovine i ugostiteljstva te podizanje kulturnog, društvenog i ekonomskog standarda seljačkog stanovništva. U članku se na temelju neobjavljenog arhivskog materijala i novinskih članaka analizira rad četiriju općih poljoprivrednih zadruga u karlovačkom kotaru od 1950. do 1952. godine. Analizom su obuhvaćene opće poljoprivredne zadruge u Dugoj Resi, Malom Erjavcu, Novigradu i Vivodini.

Ključne riječi: Federativna Narodna Republika Jugoslavija; karlovački kotar; opća poljoprivredna zadruga; 1950-1952; Komunistička partija Jugoslavije

Uvodna razmatranja

U hrvatskoj historiografiji ne postoji puno radova čiji je primarni cilj bio analiza rada općih poljoprivrednih zadruga (OPZ) i njihove uloge u cjelokupnom gospodarskom razvoju Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ). Radovi, čiji je predmet istraživanja bila poljoprivredna problematika u FNRJ, uglavnom su bili usmjereni na kronološko praćenje evolucije zadrugarstva, pravni okvir kojim je ono bilo regulirano,

te na funkciju i važnost seljačkih radnih zadruga (SRZ), kao najvišeg oblika zadrugarstva, u „socijalističkoj rekonstrukciji sela.“¹

U ovom se radu, koji je napisan na temelju neobjavljenog arhivskog gradiva, napose dokumenata iz fonda Kotarskog saveza poljoprivrednih zadruga (KSPZ), i novinskih članaka objavljenih u glasilu Narodnog fronta oblasti Karlovac, *Novi Život*, analizira rad OPZ-a u karlovačkom kotaru od 1950. do 1952. godine. Ta je analiza obuhvatila četiri zadruge: OPZ Duga Resa, OPZ Mali Erjavec, OPZ Novigrad i OPZ Vivodina.

Dana 18. srpnja 1946. Narodna skupština FNRJ izglasala je *Osnovni zakon o zadrugama*. Tim su Zakonom utvrđene sljedeće vrste zadruga: nabavno-prodajne zadruge, radničko-potrošačke zadruge, zemljičarske, proizvođačke i prerađivačke zadruge, zanatlijsko-proizvođačke i prerađivačke zadruge, kreditne, stambene i zdravstvene zadruge te SRZ-i. Osim u potonjima, koje su bile podvrsta zemljičarskih i prerađivačkih zadruga te su, prema ustroju i načinu rada, odgovarale tipu sovjetskog kolhoza, u ostalim je vrstama zadruga zadrugar zadržavao zemlju i mogao nakon određenog vremena izići iz zadruge.²

Izglasavanjem *Osnovnog zakona o zadrugama* postupno se počela ostvarivati koncepcija Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) koja je podrazumijevala državno vlasništvo i plansku proizvodnju. Na taj je način, također, došlo do napuštanja načela da zemlja pripada onima koji je obrađuju. Umjesto toga započela je kolektivizacija seljačkih posjeda, kojom su komunisti željeli racionalizirati proizvodnju i mehanizirati poljoprivredu.

Neposredno nakon završetka Drugoga svjetskog rata osnivane su, kao najniži i najčešći oblik zadrugarstva, nabavno-prodajne zadruge koje su bile zadužene za kupovinu i prodaju proizvoda seljacima, ali i za neutralizaciju „ekonomske uloge kapitalističke trgovine privatnih trgovaca.“³

Zadruge općeg tipa sadržavale su sektore proizvodnje i trgovine. Također, osim združne imovine, zajedničke zemlje i strojeva, u OPZ-u je bila organizirana zanatska djelatnost i zajednički rad zadrugara koji su, kao što je već spomenuto, imali pravo zadržavanja privatne imovine i zemlje.⁴

1 Akmadža, *Oduzimanje imovine Katoličkoj crkvi i crkveno-državni odnosi od 1945. do 1966. godine*, 100-119; Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, 269; Kardelj, *Sećanja*, 199; Mataga, „Poljoprivredno zadrugarstvo u Hrvatskoj: razvoj i temeljni problemi“, 17-42; Maticka, „Hrvatsko seljaštvo i politika kolektivizacije (1945. – 1953.)“, 365-374; Maticka, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj od 1945. do 1948.*, 47-53; Matijašević, „Zadružno zakonodavstvo u Hrvatskoj: razvoj i problemi legislative poljoprivrednog zadrugarstva“, 153-170; Mikulić, *Zadrugarstvo i socijalistički preobražaj našega sela*, 13-40; Milinković, „Selektivna bibliografija radova o obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima i zadrugarstvu“, 363-447; Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. Od zajedništva do razlaza*, 187-198; Žažar, „Zadruge u Hrvatskoj – neučinkovit, nepoželjan ili neprepoznat organizacijski oblik?“, 363-388.

2 Bokovoy, *Peasants and Partisans: The Politics of the Yugoslav Countryside, 1945 – 1953*, 123-125; Kardelj, *Sećanja*, 199; Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. Od zajedništva do razlaza*, 193.

3 Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. Od zajedništva do razlaza*, 192-193.

4 *Isto.*

S tim u vezi, 9. lipnja 1949. donesen je *Osnovni zakon o zemljoradničkim zadrugama* koji je, u skladu s člankom 51., OPZ definirao na sljedeći način:

U opću zemljoradničku zadrugu udružuju se radni seljaci radi povezivanja i unapređenja poljoprivredne proizvodnje i drugih privrednih djelatnosti na svojim gospodarstvima, organiziranja zajedničke proizvodnje na zadružnim ekonomijama, zajedničke razmjene svojih proizvoda i snabdijevanja industrijskom robom, a u svrhu podizanja svog materijalnog i kulturnog života i potiskivanja kapitalističko-špekulantskih elemenata na selu.⁵

Važnost i uloga općih poljoprivrednih zadruga u gospodarskom razvoju Federativne Narodne Republike Jugoslavije

Komunističke su vlasti OPZ-u namijenile važnu ulogu u cjelokupnome gospodarskom razvoju FNRJ. Zbog toga je 20. studenoga 1950. Glavni savez poljoprivrednih zadruga NRH uputio KSPZ-u Okružnicu br. 58., u kojoj su bili navedeni glavni ciljevi razvoja OPZ-a u 1951. godini. Na temelju te Okružnice, OPZ-i su trebali proučiti mogućnosti svoga poljoprivrednog kraja i ustanoviti najvažnije gospodarske, komunalne, zdravstvene, kulturne i socijalne potrebe, koje su se trebale zadovoljiti u interesu zadrugara. S tim u vezi, nadzorni i upravni odbori OPZ-a trebali su analizirati koju je od spomenutih potreba bilo moguće zadovoljiti vlastitim sredstvima te utvrditi koja vrsta radnih zadataka pridonosi najučinkovitijoj mobilizaciji zadrugara. Riječju, OPZ-i su trebali, u skladu sa svojim mogućnostima, potrebama i inicijativama zadrugara, imati veću autonomiju u planiranju vlastitog razvoja.

Poslovni zadaci koji su se trebali unijeti u planove razvoja OPZ-a bili su podijeljeni u nekoliko skupina. Realizacija tih planova trebala je omogućiti „razvijanje demokratičnosti“ OPZ-a, organizacijsko učvršćivanje i poslovno osposobljavanje zadrugara, unapređenje poljoprivredne proizvodnje, veći angažman zadruga u otkupu, ekonomičnije skupljanje štednih uloga, djelotvornije razvijanje zadružne trgovine i ugostiteljstva te podizanje kulturnog, društvenog i ekonomskog standarda seljačkog stanovništva.⁶

Da bi se bolje razumjela tematika OPZ-a i njihova uloga u gospodarskom razvoju FNRJ, čiji je idejni nosilac bila KPJ, potrebno je opširnije analizirati spomenute ciljeve.

„Razvijanju demokratičnosti“ OPZ-a partijska i politička tijela KPJ posvećivala su veliku pozornost. U tom je kontekstu bilo važno da OPZ-i precizno definiraju broj i datume održavanja skupština, konferencija i sastanaka zadrugara te sjednica upravnih i nadzornih odbora, čime se u javnosti pojačavao dojam da zadrugari sami odlučuju o rezultatima svog rada. Nadalje, svaka je zadruga imala zadaću raditi na svome omasovljenju, napose na većem udjelu žena i omladine u ukupnome broju zadrugara.

5 Matijašević, „Zadružno zakonodavstvo u Hrvatskoj: razvoj i problemi legislative poljoprivrednog zadrugarstva“, 158.

6 HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 8, Okružnica br. 58., Planiranje razvoja općih poljoprivrednih zadruga u 1951. godini od 20. studenoga 1950.

Vodeće političke nomenklature u FNRJ nisu bile zadovoljne učinkovitošću rada OPZ-a. Zbog toga je njihovo organizacijsko učvršćivanje postavljeno na vodeće mjesto liste prioriteta. Nadzor nad organizacijskim učvršćivanjem OPZ-a i poboljšanjem poslovne sposobnosti zadrugara provodio je KSPZ. Ti su procesi obuhvaćali racionalno određivanje radnih mjesta u prodavaonicama, radionicama i poduzećima koji su pripadali OPZ-u, odnosno utjecali su na njihovu stabilizaciju.

U partijskim tijelima KPJ posebno je bilo naglašeno pitanje slaboga knjigovodstvenog praćenja poslovanja OPZ-a pa je zato u 1951. godini bio planiran pojačani rad revizorskih i kontrolnih službi koje su trebale nadzirati neracionalno korištenje proizvodnih resursa. Prema mišljenju političkih tijela FNRJ, ovakvim su načinom rada OPZ-i u mnogim kotarevima „praktično izgubili od svoga značenja za socijalističku rekonstrukciju poljoprivrede, što je naročito štetno u krajevima u kojima su one jedini ili pretežni oblik udruživanja poljoprivrednih proizvođača.“⁷ Nadalje, „umjesto da odgajaju seosko stanovništvo za učinkovitije kolektivno privređivanje,“ one su ih odbijale od zajedničkog rada jer su, kako navode izvještaji KSPZ-a, „njihova zajednička sredstva upropašćivali pojedine štetočine koje su se uvukle u uprave zadruga ili su u njima radili kao službenici.“⁸

Iako su joj bile namijenjene važne funkcije, revizorske i kontrolne službe obavljale su svoj rad neredovito. Usto, veliki je problem predstavljao i nedostatak školovanog kadra. Pa ipak, reviziju i kontrolu rada najviše je otežavalo nesređeno financijsko i knjigovodstveno praćenje poslovanja OPZ-a. Također, neažurnost u knjigovodstvenome praćenju poslovanja onemogućavala je uvid u korištenje zadružne imovine pa su zato često bili prisutni financijski manjkovi i potraživanja koja se nisu mogla naplatiti.⁹

Da bi se spomenuti problemi minimizirali, Savezna je vlada u srpnju 1950. godine izglasala *Uredbu o uvođenju službe evidencije o poljoprivrednoj proizvodnji i otkupu u mjesnim narodnim odborima*. Ta je Uredba trebala predstavljati prekretnicu u boljem rukovođenju poljoprivrednom proizvodnjom i pravilnijem provođenju obveznog otkupa poljoprivrednih proizvoda. Ona je predviđala i ustrojavanje „posebnih lista gospodarstava“ koja su trebala omogućiti točan uvid u gospodarsku snagu i proizvodne mogućnosti poljoprivrednih zadruga. Prema uputama Savjeta za poljoprivredu i šumarstvo Vlade FNRJ i Savjeta za promet robom, u daljnjem planiranju poljoprivredne proizvodnje i otkupa mjesni su odbori trebali zaduživati seljake samo obveznim isporukama na temelju njihovih proizvodnih mogućnosti. U skladu s Uredbom, zaduživanje seljaka provodilo se nakon završenog kontrahiranja industrijskog bilja, a takvim je načinom rada trebalo, u narednim razdobljima, osigurati pravilno zaduživanje u žitaricama. Konačna su se zaduženja unosila u „listu gospodarstava“ čija

7 „Za bolju kontrolu i reviziju rada poljoprivrednih zadruga općeg tipa“, 2.

8 *Isto*.

9 HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 8, Upute za planiranje razvoja općih poljoprivrednih zadruga u 1951. godini od 20. studenoga 1950.

se kopija davala svakome seljaku. Temeljni cilj ove Uredbe bilo je smanjenje administracije i omogućavanje poljoprivrednim službama da učinkovitije pružaju pomoć proizvođačima.¹⁰

Unapređenje poljoprivredne proizvodnje trebalo je, prema mišljenju partijskih tijela FNRJ, potaknuti u oblastima stočarstva, ratarstva, povrtlarstva, voćarstva, vinogradarstva, te šumarstva i ribarstva. No, unapređenje je, uglavnom, ovisilo o stupnju razvijenosti mehanizacije poljoprivrednih radova. Slabo stanje mehanizacije bilo je jedan od temeljnih razloga zaostajanja poljoprivredne u odnosu na industrijsku proizvodnju. Naime, postotak korištenja strojeva u poljoprivrednoj proizvodnji u FNRJ tijekom 1950. godine bio je 17,6 %. Ipak, mali broj poljoprivrednih strojeva nije bio jedini uzrok slabe mahanizacije poljoprivredne proizvodnje. Prema dostupnoj dokumentaciji poljoprivredni je sektor u FNRJ tijekom druge polovice 1950. godine raspolagao s ukupno 7230 traktora,¹¹ što je bilo povećanje od 50 % u odnosu na razdoblje prije Drugoga svjetskog rata. No, slaba osposobljenost kadrova najčešće je rezultirala njihovom neučinkovitim upotrebom. Zbog toga se u 1950. godini potrošilo ukupno 9 000 000 litara goriva i 71 000 kilograma maziva, što je predstavljalo kumulativni financijski trošak u iznosu od 55 000 000 dinara. Važnost rješavanja te problematike opisana je sljedećim citatom:

Pred stručnjacima naše poljoprivrede i industrije stoji jedan od najvažnijih zadataka: snabdjevanje sela najpotrebnijim mašinama. Mašine koje ćemo proizvoditi ili već proizvodimo, bit će prilagođene potrebama pojedinih rajona i odgovarat će svim zahtjevima moderne agrotehnike. Naročita pažnja posvećena je proizvodnji univerzalnih mašina i sijačica, koje će moći da se koriste za veći broj poljoprivrednih kultura. To ne samo što će znatno rasteretiti industriju, nego će se takve mašine zbog veće produktivnosti mnogo brže isplaćivati, a poljoprivredna dobra moći će da se za kraće vrijeme snabdiju svim onim što im je potrebno za naprednu i dobru obradu zemlje. Brigom i naporima ljudi koji rade na selu ili za selo, naša poljoprivreda uskoro će se osloboditi tehničke zaostalosti i moći će da da odlučujući doprinos podizanju životnog standarda naših ljudi.¹²

Zbog osiguranja prehrane stanovništva i sirovina za industriju, OPZ-i su trebali učinkovitije organizirati otkup poljoprivrednih proizvoda. Taj se proces dijelio na obvezni i slobodni otkup. U okviru obveznog otkupa, OPZ-i su morali „predvidjeti“ ukupnu količinu proizvoda koje će otkupiti te sklopiti ugovore s poduzećima i tvornicama koji su bili sudionici u obveznom otkupu. Što se tiče slobodnog otkupa, poljoprivrednim je proizvođačima, barem deklarativno, bila ponuđena mogućnost prodaje viškova proizvoda na tržištu ili drugim državnim organizacijama.¹³

10 „Povodom Uredbe o evidenciji u poljoprivredi“, 5.

11 „Proizvodnja poljoprivrednih mašina u Jugoslaviji“, 4.

12 *Isto*.

13 HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 8, Upute za planiranje razvoja općih poljoprivrednih zadruga u 1951. godini od 20. studenoga 1950.

Da bi omogućila uspješnu opskrbu stanovništva prehrambenim namirnicama, Vlada FNRJ donijela je u rujnu 1950. godine *Osnovnu uredbu o otkupu poljoprivrednih proizvoda u kalendarskoj 1951. i ekonomskoj 1951. / 1952. godini*. Prema Uredbi, državi su poljoprivredne proizvode, koji su bili obuhvaćeni obveznim otkupom, morala isporučivati individualna zemljoradnička gospodarstva, SRZ-i i ekonomije zemljoradničkih zadruga. Osim toga, isporukama su se mogli zaduživati i nezemljoradnici koji su bili vlasnici ili korisnici poljoprivrednog zemljišta. Poljoprivrednim su se proizvođačima za proizvode isplaćivali iznosi kupovnih cijena i izdavali bonovi za kupovinu industrijske robe. Bez obzira na veličinu zemljišta, obveznim su se isporukama zaduživala sva gospodarstva, s tim da su mjesni narodni odbori (MNO) mogli, u skladu s ekonomskom snagom gospodarstva i drugim okolnostima, osloboditi pojedina domaćinstva od otkupa. Zaduživanje zemljoradničkih gospodarstava provodilo se na temelju norme određene za kategorizaciju u koju su gospodarstva bila svrstana prema veličini zemljišta. Površini, prema kojoj se određivala kategorija gospodarstva, pripadali su svi oblici obradivih površina poput oranica, vrtova, voćnjaka, vinograda i livada. Od toga su se izuzimale površine pod kontrahiranim industrijskim biljem. U skladu s Uredbom, prilikom određivanja normi obvezne isporuke proizvoda trebalo je voditi računa o stvarnom broju stoke, kao i o mogućnostima njezina držanja na zemljoradničkom gospodarstvu. Dakle, s obzirom na kvalitetu zemljišta, MNO-i su, u suradnji s kotarskim odborima, mogli zaduživati zemljoradnička gospodarstva na veću ili manju količinu proizvodnje u odnosu na predviđene norme. Naposljetku, Vlada FNRJ je na temelju Uredbe podijelila republičke teritorije na manja područja proizvodnje pojedinih vrsta poljoprivrednih proizvoda i određivala kategorije gospodarstava, kao i najvišu i najnižu razinu norme za svaku kategoriju. Norme su bile progresivnog karaktera, tako da su rasle u skladu s kategorijama i proizvodnim mogućnostima gospodarstava.¹⁴

Prethodno izložena problematika bila je usko povezana s pitanjem stočnog fonda. Zbog toga je, na temelju prijedloga Savjeta za promet robom i Savjeta za poljoprivredu i šumarstvo, Vlada FNRJ u rujnu 1950. godine donijela *Naredbu o mjerama za osiguranje ishrane stanovništva i očuvanje stočnog fonda*. Prema Naredbi sva su državna tijela bila dužna poduzeti sve potrebne mjere u cilju ostvarenja planova otkupa krušarica, provedbe najstrože štednje prehrambenih proizvoda i osiguranja ishrane stoke tijekom zimskih mjeseci. Isto tako, na temelju Naredbe je donesena odluka o smanjenju plana otkupa kukuruza u FNRJ u 1950. godini.

U Tablici 1 prikazani su postoci u kojima je, od ukupno postavljenih planova u republikama FNRJ na početku godine, bilo potrebno ostvariti otkup kukuruza na njezinu kraju.

14 „Nova Uredba o otkupu poljoprivrednih proizvoda“, 2.

Tablica 1. *Smanjenje otkupa kukuruza u FNRJ u 1950. godini (u postocima)*

Slovenija	69,85 %
Makedonija	53,57 %
Srbija	46,80 %
Hrvatska	36,10 %
Bosna i Hercegovina	12,40 %
Crna Gora	10 %

Izvor: „Naredba o mjerama za osiguranje ishrane stanovništva i očuvanje stočnog fonda“, *Karlovački tjednik*, 30. 9. 1950., 1.

Sveukupno gledajući, prosječno smanjenje otkupa kukuruza na cjelokupnome teritoriju FNRJ iznosio je 42,64 %.¹⁵

Otkup kukuruza nije bila jedina stavka koja je smanjena na temelju *Naredbe o mjerama za osiguranje ishrane stanovništva i očuvanje stočnog fonda*. Naime, norme opskrbe kruhom prosječno su se u republikama FNRJ smanjile za 10 %.

Zbog ishrane i očuvanja stočnog fonda, republički savjeti za poljoprivredu i šumarstvo imali su zadaću organizirati stvaranje što većih rezervi stočne hrane za zimu u državnim poljoprivrednim dobrima, SRZ-ima i na privatnim seljačkim gospodarstvima. S tim u vezi, državna su tijela imala u cilju precizno utvrditi raspoložive količine stočne hrane na pojedinim područjima te organizirati njezino prebacivanje iz krajeva u kojima je postojao višak stočne hrane u one dijelove koji su njome oskudijevali.

Valja naglasiti da su *Naredbom o mjerama za osiguranje ishrane stanovništva i očuvanje stočnog fonda* bile obuhvaćene različite industrijske grane. U svrhu uštede zimске stočne hrane i osiguranja potrebnih rezervi mesa za prehranu stanovništva u proljetnim mjesecima, Savjet za promet robom organizirao je, putem pojačane proizvodnje industrije konzervi, otkup i konzerviranje mesa u hladnjacima te sušenje. Nadalje, da bi se ostvarili ti ciljevi, otkupna su poduzeća trebala, kako u obveznom, tako i u slobodnom otkupu, tijekom jeseni otkupiti što veće količine stoke i masti.¹⁶

Partijska tijela KPJ ulagala su veliki trud u jačanje štednje u OPZ-u, no rezultati su bili daleko od očekivanih. Prema podacima Narodne banke, 1950. godine u FNRJ je postojalo 9000 zemljoradničkih zadruga općeg tipa. U njima je osnovano svega 4213 štedno-kreditnih odsjeka. Dakle, više od polovice zadruga nije imalo organizirane ove odsjeke. Nadalje, u te je zadruge bilo učlanjeno oko 3 250 000 zadrugara, a samo je njih 90 000 imalo otvorenu štednju u štedno-kreditnim odsjecima OPZ-a. Ukupan iznos štednih uloga članova OPZ-a u FNRJ 1950. godine bio je 120 000 000 dinara, što znači da je na svakog ulagača prosječno otpadalo 1400 dinara. Iz ovih je statističkih podataka vidljivo da, prema mišljenju komunističkih političara, „zemljoradničke zadruge niti iz daleka nisu uspjele da suvišak novca stave u službu privrede, niti da ga

¹⁵ „Naredba o mjerama za osiguranje ishrane stanovništva i očuvanje stočnog fonda“, 1.

¹⁶ *Isto*.

koriste za svoje ekonomsko i financijsko poslovanje, koje inače ne zadovoljava.¹⁷ Za komunističke je vlasti nedostatak organizirane štednje na selu predstavljao značajnu prepreku u pogledu razvoja cjelokupnog gospodarstva FNRJ. Naime, zbog visokih cijena poljoprivrednih proizvoda, s jedne strane, te nedostatka potrebnih količina robe za selo, s druge strane, kod jugoslavenskih su se zemljoradnika „nagomilavale velike količine novca, koje oni drže uglavnom kod kuće.“ Na taj su način veliki iznosi novca „praktično povučeni iz prometa i ne služe privredi.“ Takav, „umrtvljen novac,“ predstavljao je veliku opasnost za stabilnost dinara jer je u „interesu cjelokupne privrede, a time i samih seljaka, da se svaki dinar što više puta obrne u prometu.“¹⁸

Krajem 1950. godine u FNRJ je pokrenuta opsežna medijska kampanja da bi se povećala štednja u OPZ-ima. U tom su kontekstu partijska tijela naglašavala da će zadrugari, ulaganjem viškova novca na štednju u svojim zadrugama, u velikoj mjeri omogućiti uspješniju i organiziraniju gospodarsku djelatnost te lakšu nabavu strojeva i industrijske robe. Najzad se predstavljalo da seljaci „imaju više novca, nego im je potrebno za njihove svakodnevne potrebe, a takvih seljaka ima dosta, imaju od davanja novca na štednju neposredne koristi, jer na novac dobivaju kamate.“¹⁹

Posljednja skupina ciljeva, koja se trebala ostvariti unapređenjem rada OPZ-a, bila je razvoj zadružne trgovine. Ona je obuhvaćala postavljanje realnog plana prometa industrijske robe, identifikaciju artikala koji su najviše potrebni seoskom stanovništvu te poboljšanje kvalitete proizvoda. Veliki naglasak bio je stavljen na povećanje iskorištavanja lokalnih izvora sirovine i materijala, čime bi se OPZ-ima omogućila veća participacija u nabavi i prodaji proizvoda iz slobodnog prometa. Važno je napomenuti da je razvoj zadružne trgovine imao i kulturološku komponentu koja se očitovala u nakani uređenja prodavaonica i izloga te „kulturnog usluživanja stranaka.“²⁰

Realizacija ciljeva, koji su izloženi u ovome poglavlju, trebala je, naposljetku, pridonijeti podizanju kulturnoga, društvenog i ekonomskog standarda, ne samo seljačkog stanovništva, nego i stanovništva uopće.

Poljoprivredna situacija u karlovačkom kotaru (1950. – 1951.)

Lokalne komunističke vlasti u Karlovcu nisu bile zadovoljne radom OPZ-a u 1950. godini. U novinskom članku „Sređenje općih poljoprivrednih zadruga uslovljava njihov ekonomski napredak,“ koji je objavljen u listu *Novi Život* 18. ožujka 1951., navodi se da je „analiza rada OPZ-a u karlovačkom kotaru utvrdila poražavajuće rezultate,“ te da

17 „Za jačanje štednje u zemljoradničkim zadrugama“, 1.

18 *Isto*.

19 *Isto*.

20 HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 8, Upute za planiranje razvoja općih poljoprivrednih zadruga u 1951. godini od 20. studenoga 1950.

su one bile „zapravo divlje biljke u socijalističkom sektoru naše privrede.“²¹ U nastavku toga članka „grubo“ je opisano njihovo svakodnevno poslovanje: „Potpuno zapostavljene, prepuštene same sebi bez nadzora i pomoći, one se nisu mogle razvijati, nego su krzljale, siromašile i gubile sposobnost za opstanak.“²²

Posljedica ovakvog rada bio je gubitak od 26 000 000 dinara na kraju 1950. godine.²³ Razlozi takvim finansijskim gubicima, kao i neurednosti te nesređenosti poslovanja, tražili su se u neodgovornom ponašanju upravnih i nadzornih odbora, koji se nisu sastajali „po više mjeseci, negdje i po godinu dana.“ Zbog toga su OPZ-i i njihovi članovi, prema mišljenju komunističkih vlasti, bili prepušteni „samovolji namještenika, koji nisu bili ni od koga nadzirani, niti pozivani na odgovornost za učinjene zloupotrebe.“ Zadruga u karlovačkom kotaru poslovno su nazadovala i zbog nedostatka stručnih kadrova. Naime, mnogi su zadružni radnici i rukovodioci nakon školovanja odlazili na druge dužnosti. U zadrugama su, u pravilu, s radom nastavljali činovnici slabe učinkovitosti koji su, uslijed nedostatka „socijalističke svijesti“ i volje za rad, stvarali nezadovoljstvo u seljačkom stanovništvu te bili „kočnica za provođenje zadružne svijesti u život.“

Demokratskičnost u radu i samoinicijativu zadrugara „kočilo je dirigiranje odozgo,“ tj. iz Saveza poljoprivrednih zadruga u Zagrebu i KSPZ-a, ponajprije u pogledu postavljanja činovnika i biranja odbornika. U tom procesu zadrugari nisu imali mogućnost sudjelovanja, što je kasnije rezultiralo neorganiziranošću poslovanja i finansijskim gubicima. Zborovi zadrugara, koji su trebali članove zadruga upoznavati s tekućom problematikom i nuditi rješenja za saniranje novčanih dugova, nisu održavani. Na rad i razvoj OPZ-a u karlovačkom kotaru negativno je utjecalo i natjecanje u otkupu s finansijski moćnijim državnim poduzećima. Zbog toga se poslovanje karlovačkih zadruga uglavnom svodilo na distribuciju dobivene robe iz KSPZ-a.

U razdoblju koje je obuhvaćeno ovim člankom najbolje su poslovne rezultate ostvarivali OPZ-i koji su u svome radu razvijali „kućnu radinost“ i obrt. Međutim, većina OPZ-a u karlovačkom kotaru bavila se gostioničarstvom. Važnost unapređenja razvoja „kućne radinosti“ i obrta opisana je sljedećim citatom:

Kada bi poljoprivredne zadruge ispravno shvatile važnost kućne radinosti za unapređenje naše privrede, one bi mogle ne samo srediti svoje gubitke, nego i napredovati u svome radu na opće zadovoljstvo svojih zadrugara, koji to vrlo opravdano od njih očekuju. Činjenica je da je prije u svim mjestima bio razvijen obrt i kućna radinost i zato danas ne bi smjelo biti nikakvih poteškoća, što bi doprinijelo učvršćenju zadruga da one obrtnim potrebama i kućnom radinošću ožive ponovo i postanu važan faktor u olakšanju i poboljšanju života naših radnih ljudi u selima.²⁴

21 „Sređenje općih poljoprivrednih zadruga uslovljava njihov ekonomski napredak“, 1.

22 *Isto.*

23 *Isto.*

24 *Isto.*

Za razliku od grada Karlovca, otkup proizvoda OPZ-a u karlovačkom kotaru također nije bio na razini očekivanja lokalnih komunističkih vlasti. Primjerice, opskrba mlijekom jako je zaostajala za ostalim proizvodima koji su pripadali sustavu osigurane opskrbe stanovništva. Mlijekom su, u prvom redu, bile opskrbljivane socijalne i zdravstvene ustanove te dječji restorani i dijetalne restauracije. Otkup mlijeka je, uglavnom, ostvarivan u suradnji s MNO-ima koji nisu pokazivali interes da se poboljša poslovna suradnja s OPZ-ima. Za ilustraciju tih tvrdnji navest ću podatak da je u ožujku 1950. godine na području MNO-a Banski Kovačevac, od ukupno planiranoga, otkupljeno svega 3,06 % mlijeka. Situacija nije bila puno bolja ni s MNO Vukmanić. Tamo je, od ukupno planiranih količina mlijeka, u ožujku 1950. otkupljeno 0,67 %, u travnju 1,96 %, u svibnju 3,8 %, dok je u lipnju otkupljeno 3,1 %.²⁵ Također, u mjesnim narodnim odborima Šišljavić, Skakavac, Rečica, Donja Kupčina, Mali Erjavec i Mahično odbijala se pomoć otkupnih tijela u vezi s razradom zaduženja.²⁶

Problemi prikazani u vezi s otkupom mlijeka postojali su i slučaju krumpira. U Tablici 2 prikazani su postoci njegova otkupa prema različitim kotarevima karlovačke oblasti.

Tablica 2. *Otkup krumpira u kotarevima karlovačke oblasti u razdoblju od siječnja do studenoga 1950. godine (u postocima)*

Ogulin	49 %
Karlovac	22 %
Slunj	3 % - 9 %
Virginmost	3 % - 9 %
Otočac	3 % - 9 %

Izvor: „Plan otkupa krumpira u našoj oblasti izvršen je sa svega 16 %“, 3.

Kao i u razdoblju iz prethodnog tabelarnog prikaza, u Tablici 3 prikazani su postoci otkupa krumpira u karlovačkom kotaru prema MNO-ima koji su otkup proveli najuspješnije.

Tablica 3. *Otkup krumpira u karlovačkom kotaru u razdoblju od siječnja do studenoga 1950. godine prema MNO-ima (u postocima)*

MNO Bosiljevo	92 %
MNO Mali Erjavec	80 %
MNO Skakavac	78 %
MNO Netretić	69 %
MNO Donja Kupčina	62 %
MNO Mahično	44 %

Izvor: „Plan otkupa krumpira u našoj oblasti izvršen je sa svega 16 %“, 3.

²⁵ „Kotar Karlovac zaostaje u otkupu mlijeka“, 4.

²⁶ *Isto.*

Situacija s otkupom kukuruza bila je puno uspješnija. Do 6. studenoga 1950. njegov je otkup proveden s 95,58 % uspješnosti. Prema mišljenju lokalnih komunističkih vlasti, ovakav je uspjeh ostvaren zahvaljujući tomu „što su sve pripreme izvršene na vrijeme i što je plan otkupa pravilno razrađen.“²⁷ U Tablici 4 prikazani su postoci otkupa kukuruza u karlovačkom kotaru prema MNO-ima u kojima je otkup proveden s najboljim rezultatima.

Tablica 4. *Otkup kukuruza u karlovačkom kotaru u razdoblju od siječnja do studenoga 1950. godine prema MNO-ima (u postocima)*

MNO Ozalj	138 %
MNO Bosiljevo	126 %
MNO Bosanci	125 %
MNO Šišljavić	115 %

Izvor: „Otkup kukuruza u karlovačkoj oblasti privodi se kraju“, 3.

Nedostatak aktivnosti OPZ-a, MNO-a i partijskih organizacija u karlovačkom kotaru bio je prisutan i prilikom organizacije otkupa masti. U Tablici 5 prikazani su postoci otkupa masti koji omogućuju usporedbu karlovačkog kotara s drugim kotarevima karlovačke oblasti.

Tablica 5. *Otkup masti u kotarevima karlovačke oblasti u razdoblju od siječnja do studenoga 1950. godine (u postocima)*

Donji Lapac	98 %
Gračac	92 %
Karlovac	43 %
Glina	42 %
Vrginmost	32 %

Izvor: Tomić, „Dovršenu otkupa poljoprivrednih proizvoda posvetiti više pažnje“, 1.

Iako je 1950. godine proizvodnja mesa bila na zadovoljavajućoj razini, njegov je otkup tekao usporenim tempom. Vidi Tablicu 6.

²⁷ „Otkup kukuruza u karlovačkoj oblasti privodi se kraju“, 3.

Tablica 6. *Otkup mesa u kotarevima karlovačke oblasti u razdoblju od siječnja do studenoga 1950. godine (u postocima)*

Slunj	89 %
Perušić	88 %
Vrginmost	87 %
Glina	86 %
Otočac	85 %
Karlovac	82 %
Vojnić	80 %

Izvor: Tomić, „Dovršenu otkupa poljoprivrednih proizvoda posvetiti više pažnje“, 1.

Orijentirajući se, uglavnom, na kupovinu u vrijeme sajamskih dana, usporenom tempu otkupa mesa pridonosila su i otkupna poduzeća te tijela vlasti koja, prema mišljenju partijskih tijela FNRJ, nisu poduzimala „oštrije mjere da se otkup završi, a pogotovo slabo je poduzimanje mjera protiv pojedinih špekulantskih elemenata, koji namjeravaju i ove godine izbjeći sa obveznom predajom, kao što su to pokušavali činiti prošlih godina.“²⁸

U cilju neutralizacije poslovnih neuspjeha, u Karlovcu je 23. veljače 1951. održana kotarska konferencija OPZ-a. Pored već izloženih općih ciljeva, čijoj su realizaciji težili OPZ-i, novost u zaključcima konferencije predstavljao je poziv zadrugama na uvođenje natjecateljskog sustava. Taj je sustav trebao osigurati nadmetanja zadruga i zadrugara u svrhu uspješnije provedbe poslovnih planova i ostalih radnih zadataka. U okviru KSPZ-a formirane su Komisije za takmičenje koje su usmjeravale natjecanja te su pozivale zadruge da samoinicijativno „predlažu takmičenja vodeći računa o istim prilikama i mogućnostima.“²⁹

Naposljedku, velika je pozornost na konferenciji bila usmjerena prema iskorjenjivanju nerada, neaktivnosti i birokratskih tendencija u KSPZ-u, otkupnim poduzećima i mjesnim partijskim organizacijama. Prema tome, kotarski su savezi i njihova poduzeća trebala svoj rad prilagoditi potrebama i ciljevima svake zadruge, čime bi olakšali realizaciju postavljenih poslovnih planova. Također, poduzeća KSPZ-a imala su zadaću posredovati kod sklapanja ugovora između zadruga i republikanskih poduzeća, te pomagati stručno-organizacijsko osposobljavanje zadruga za nastup na tržištu, tj. što uspješniju kupovinu i prodaju proizvoda.³⁰

U nastavku rada ću, na temelju prikupljene arhivske dokumentacije, taksativno prikazati poslovanje OPZ-a u karlovačkom kotaru u razdoblju od 1950. do 1952. godine.

28 Tomić, „Dovršenu otkupa poljoprivrednih proizvoda posvetiti više pažnje“, 1.

29 HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 8, Kotarska konferencija općih poljoprivrednih zadruga od 23. veljače 1951.

30 *Isto.*

OPZ Novigrad

OPZ Novigrad osnovan je 1945. godine kao nabavljačko-potrošačka zadruga, a 1947. spojen je s nabavljačko-potrošačkim zadrugama Dubravci, Jarče Polje i Rešetarovo. Na temelju rješenja Povjereništva trgovine i opskrbe Kotarskoga narodnog odbora u Karlovcu, zadruga je 1948. dobila status opće poljoprivredne zadruge. Godine 1952. OPZ Novigrad imala je ukupno 736 članova čiji su novčani udjeli iznosili 72 750 dinara.³¹

Zadruga je imala Nadzorni i Upravni odbor. Upravni su odbor činili Stjepan Žugčić, predsjednik, Jure Sekula, potpredsjednik, Drago Škarjak, tajnik, te Drago Halovanić, Ivan Martišković i Ivan Čačković. S druge strane, Nadzorni je odbor bio u sljedećem sastavu: Rudolf Marš, predsjednik, Tomo Srakačić, potpredsjednik, te Tomo Ružić, Ivica Erdeljac i Nikola Peretić.³²

OPZ Novigrad bavio se trgovinom, ugostiteljstvom i proizvodnjom vapna. Prema Izvještaju o reviziji od 22. studenoga 1952., sudjelovao je isključivo u obveznom otkupu, jer na „samom terenu gdje zadruga posluje prema izjavi namještenika nema slobodnih viškova poljoprivrednih proizvoda, pa u toj grani poslovanja zadruga slabo stoji.“

Pregledom financijskog poslovanja utvrđeno je da je zadruga imala obrtni kredit u Narodnoj banci u iznosu od 1 300 000 dinara, te kredit za izgradnju zadružnog doma od 501 281 dinara.³³ Iako je u razdoblju od 1950. do 1952. godine provedena velika akcija za povećanje štednje u zadrugama, u OPZ-u Novigrad nije postojao štedno-kreditni odsjek zato što „zadrugari neće da pristupe u zadrugu kao štediše i ako za to postoje uvjeti, jer najviše zadrugara radi kao tvornički radnici i posjeduju zemlju.“

Što se ostvarenja poslovnih ciljeva zadruge tiče, na početku 1952. godine bio je planiran prihod u iznosu od 68 000 dinara. Do studenoga iste godine ostvareno je ukupno 55 000 dinara prihoda. Nadalje, provedba plana u ugostiteljskom dijelu zadruge ostvarena je sa svega 28,57 %, dok je proizvodnja vapna provedena s 97,5 %. Otkup je bio planiran u iznosu od 5000 dinara, a stvarno je, zaključno s 22. studenoga 1952., ostvareno 1000 dinara.³⁴

Već je napomenuto da je OPZ Novigrad imala kredit kojemu je namjena bila izgradnja zadružnog doma. Njegova je izgradnja počela 1951. godine. Osim tim kreditom, izgradnja je bila financirana i iz samodoprinosu zadrugara te je do trenutka zaključenja revizije o poslovanju u tu svrhu ukupno utrošeno 393 284 dinara.

Da bi se uspješnije analiziralo sveukupno financijsko poslovanje OPZ-a Novigrad, u Tablicama 7 i 8 prikazane su njezina aktiva i pasiva zaključno s 24. listopada 1952. godine.

31 HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 7, Izvještaj o reviziji poljoprivredne zadruge Novigrad od 22. studenoga 1952.

32 *Isto.*

33 *Isto.*

34 *Isto.*

Tablica 7. *Aktiva OPZ-a Novigrad zaključno s 24. listopada 1952. (u dinarima)*

Namještaj i pribor	121 324
Građevinski materijal i postrojenja	298 746,36
UKUPNO ³⁵	420 070,36
Ispravak vrijednosti	36 178,36
UKUPNO ³⁶	383 892
Gubici iz prethodnih godina	183 324,60
Nabavna cijena robe za prodaju	1 178 897,68
Sitni inventar	28 501
Tranzitna aktiva	61 270,82
Blagajna	225 441
Razni dužnici	7410,20
Dužnici za manjkove	201 792,72
Obračun sa zadugarima	83 054
Udjeli kod zadružnih ustanova	8800
Ukupno	2 362 384,02

Izvor: HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 7, Izvještaj o reviziji poljoprivredne zadruge Novigrad od 22. studenoga 1952.

Tablica 8. *Pasiva OPZ-a Novigrad zaključno s 24. listopada 1952. (u dinarima)*

Vjerovnici	803 352,15
Iznos u Narodnoj banci	695 952
Iznos u Državnoj banci	557 055,80
Dobit tekuće godine	104 788,78
Udjeli zadrugara	72 750
Tranzitna pasiva	55 593,40
Osnovni fond	55 186,39
Obračun sa zadugarima	13 596,50
Odnosi s proračunom	4109
Ukupno	2 362 384,02

Izvor: HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 7, Izvještaj o reviziji poljoprivredne zadruge Novigrad od 22. studenoga 1952.

U zaključnoj analizi bilance, koju je provela komisija za izradu Izvješća o reviziji, navodi se da je OPZ Novigrad utrošio investicijska sredstva u vlastite obrtne svrhe u iznosu

35 Ukupni iznos dobiven nakon zbroja vrijednosti namještaja i pribora te građevinskog materijala i postrojenja.

36 Ukupni iznos dobiven nakon oduzimanja ispravka vrijednosti od iznosa namještaja i pribora te građevinskog materijala i postrojenja.

od 228 550,19 dinara. Taj se iznos odnosio na kredit u Državnoj banci u visini od 202 535 dinara, koji je bio namijenjen za izgradnju zadružnog doma, te 25 815,19 dinara vlastitih izvora osnovnih sredstava.

Odnos vlastitih i posuđenih finansijskih sredstava u OPZ-u Novigrad bio je izrazito nepovoljan. Naime, zadruga je imala samo 2,27 % vlastitih sredstava, dok je 97,73 % otpadalo na posuđena finansijska sredstva. Nadalje, sigurnost koju je zadruga pružala vjerovnicima bila je 102,32 %. To je, u praktičnom smislu, značilo da su posuđena sredstva, primjerice, u iznosu od 100 dinara, bila „pokrivena“ sa 102,32 dinara kojima je zadruga raspolagala.³⁷

Likvidnost zadruge iznosila je 83,88 %, što je značilo da je ona u svakome trenutku, na 100 dinara potraživanja, mogla unovčiti vlastitu imovinu i vratiti potraživanje do iznosa od 83,88 dinara. Situacija je bila bitno drugačija ako se analizira odnos obrtne imovine prema kratkoročnim obvezama. U tome je kontekstu likvidnost zadruge iznosila 113,58 %. To je značilo da je OPZ Novigrad mogao na učinkovit način podmirivati kratkoročne obveze. Nasuprot tome, odnos troškova prema prometu iznosio je 12,87 %. Taj je postotak značio da je svakih 100 dinara prometa bilo terećeno s 12,87 dinara troškova. S tim u vezi, odnos čistog prihoda prema prometu bio je 2,50 %. Zbog toga je zadruga na 100 dinara prometa imala 2,50 dinara prihoda.³⁸

Ako se analizira odnos troškova i prihoda prema prometu, vidljivo je da je OPZ Novigrad imao previsok postotak troškova. Tome je pridonijela i velika udaljenost zadruge od centara opskrbe, odnosno visoki troškovi prijevoza jer se on, uglavnom, obavljao seljačkim kolima.³⁹

OPZ Mali Erjavec

OPZ Mali Erjavec osnovan je 26. kolovoza 1945. godine. Godine 1952. imao je ukupno 674 člana.⁴⁰ Zadruga se bavila trgovinom, ugostiteljstvom i proizvodnjom vapna. U sljedećim tablicama prikazat ću finansijsko poslovanje OPZ-e Mali Erjavec u razdoblju od 1950. do 1952. godine.

37 HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 7, Izvještaj o reviziji poljoprivredne zadruge Novigrad od 22. studenoga 1952.

38 *Isto.*

39 *Isto.*

40 HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 7, Izvještaj o reviziji Opće poljoprivredne zadruge Mali Erjavec od 22. listopada 1952.

Tablica 9. *Financijsko poslovanje prodavaonice i ugostiteljske radnje OPZ-a Mali Erjavec u razdoblju od 1. siječnja do 31. prosinca 1950. (u dinarima)*

Prodavaonica		Ugostiteljska radnja	
Ukupno zaduženje za primljenu robu	2 938 349,69	Ukupno zaduženje za piće	209 662
Ukupno priznanje za prodanu robu	2 239 801,78	Ukupno priznanje za prodano piće	163 130
Priznanje za zalihu robe na dan 31. prosinca 1950.	698 529	Priznanje za zalihu na dan 31. prosinca 1950.	46 030
Financijski manjak	18,91	Financijski manjak	502

Izvor: HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 7, Izvještaj o reviziji Opće poljoprivredne zadruge Mali Erjavec od 22. listopada 1952.

Tablica 10. *Financijsko poslovanje prodavaonice i ugostiteljske radnje OPZ-a Mali Erjavec u razdoblju od 1. siječnja do 31. prosinca 1951. godine (u dinarima)*

Prodavaonica		Ugostiteljska radnja	
Ukupno zaduženje za primljenu robu	6 957 847,50	Ukupno zaduženje po računima	501 552
Ukupno priznanje za prodanu robu	6 230 584,50	Ukupno priznanje za prodano piće	477 633
Priznanje za zalihu robe na dan 31. prosinca 1951.	720 285	Priznanje za zalihu na dan 31. prosinca 1951.	23 919
Financijski manjak	6978	Završni saldo	0

Izvor: HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 7, Izvještaj o reviziji Opće poljoprivredne zadruge Mali Erjavec od 22. listopada 1952.

Prema Izvještaju o reviziji OPZ-a Mali Erjavec, koja je završena 22. listopada 1952., vidljivo je da je, u okviru zadruge, 1951. godine poslovala i sušara. U tome su razdoblju njezini troškovi iznosili 172 069 dinara, dok su prihodi bili u visini od 174 869 dinara. Na taj je način sušara ostvarila dobit od 2800 dinara.⁴¹

Pored prodavaonice i ugostiteljske radnje, čiji su financijski rezultati prikazani u Tablicama 9 i 10, 1952. godine s radom je počela nova prodavaonica u Zadobarju. Njihovo je novčano stanje prikazano u Tablici 11.

Tablica 11. *Financijsko poslovanje prodavaonica i ugostiteljske radnje OPZ-e Mali Erjavec u razdoblju od 1. siječnja do 22. listopada 1952. (u dinarima)*

Prodavaonica 1.		Prodavaonica 2. (Zadobarje)		Ugostiteljska radnja	
Ukupno zaduženje za robu	7 024 283	Ukupno zaduženje za robu	1 912 152	Ukupno zaduženje po računima	461 224
Ukupno priznanje za prodanu robu	6 145 910,75	Ukupno priznanje za prodanu robu	1 636 563	Ukupno priznanje za prodano piće	423 847
Priznanje za zalihu robe na dan 22. listopada 1952.	877 477,60	Priznanje za zalihu robe na dan 22. listopada 1952.	277 397,50	Priznanje za zalihu na dan 22. listopada 1952.	32 928
Financijski manjak	894,65	Financijska dobit	1808,50	Financijski manjak	4449

Izvor: HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 7, Izvještaj o reviziji Opće poljoprivredne zadruge Mali Erjavec od 22. listopada 1952.

Što se otkupa poljoprivrednih proizvoda tiče, u razdoblju od 1949. do 1952. godine OPZ Mali Erjavec otkupio je 3061,30 kilograma masti. Ukupna vrijednost otkupljene masti iznosila je 129 606 dinara. S druge strane, u istome razdoblju isporučeno je 3026 kilograma, čija je vrijednost bila 128 178 dinara. Ako se usporede izložene vrijednosti, vidljivo je da je zadruga u pogledu otkupa masti ostvarila financijski manjak od 1428 dinara.

Otkup mlijeka moguće je analizirati u razdoblju od 1. siječnja 1949. do 14. lipnja 1951. godine. Tada je otkupljeno 25 351 litra. Ukupna vrijednost otkupljenog mlijeka iznosila je 131 560 dinara. Nasuprot tomu, isporučene su 24 764 litre. Njegova je vrijednost bila ukupno 128 990 dinara. Dakle, ostvaren je manjak od 587 litara, što je iznosilo 2570 dinara.

Nadalje, u razdoblju od 1950. do 1951. godine otkupljeno je kukuruza u vrijednosti od 66 482 dinara, dok je Žitnom fondu u Karlovcu isporučeno kukuruza, u vrijednosti od 42 276 dinara. U tome kontekstu, OPZ Mali Erjavec ostvario je financijski manjak od 24 206 dinara. (Vidi Tablicu 12)⁴²

Tablica 12. *Trgovina industrijskom robom, unovčenje poljoprivrednih proizvoda i rad ugostiteljskog sektora u razdoblju od 1950. do 1952. OPZ-a Mali Erjavec (u dinarima)*

1950.		1951.		1952.	
Vrsta djelatnosti	Iznos	Vrsta djelatnosti	Iznos	Vrsta djelatnosti	Iznos
Promet industrijskom robom	3 500 000	Promet industrijskom robom	5 767 725	Promet industrijskom robom	7 903 898
Promet ugostiteljstva	700 000	Promet ugostiteljstva	378 253	Promet ugostiteljstva	423 847
-	-	Promet poljoprivrednih proizvoda	223 104	Promet poljoprivrednih proizvoda	364 068
Ukupno	4 200 000	Ukupno	6 369 082	Ukupno	8 691 213

Izvor: HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 7, Izvještaj o reviziji Opće poljoprivredne zadruge Mali Erjavec od 22. listopada 1952.

Za razliku od 1952., 1950. i 1951. godine OPZ Mali Erjavec nije radio na temelju unaprijed određenih proizvodno-financijskih planova pa se zbog toga ne može utvrditi precizna uspješnost njihove provedbe. Iako je u Tablici 13 promet industrijskom robom iskazan u vrijednosti od 7 903 898 dinara, od tog je iznosa potrebno oduzeti onaj dio prometa koji se odnosio na isporuke jedne prodavaonice drugoj. Taj je promet iznosio ukupno 1 392 243 dinara, pa je zbog toga stvarni promet trgovinske djelatnosti, zaključno s 22. listopada 1952., iznosio 6 511 655 dinara. Ako se uzme u obzir da je visina prometa industrijskom robom na početku 1952. godine bila planirana u iznosu od 6 110 000 dinara, a da je zaključno s listopadom taj iznos trebao biti u visini od

⁴² Isto.

5 090 000 dinara, tada je vidljivo da je OPZ Mali Erjavec premašio planirani poslovni cilj za 1 421 655 dinara. Dakle, postotak provedbe plana ostvaren je sa 127,70 %. Isto tako, planirani promet sektora ugostiteljstva, zaključno s listopadom 1952. godine, iznosio je 240 000 dinara. Taj je iznos, prema podacima iz Tablice 12, premašen za 183 847 dinara, što znači da je postotak provedbe planova u sektoru ugostiteljstva izvršen sa 176,50 % uspješnosti.⁴³

U Tablicama 13 i 14 prikazane su aktiva i pasiva OPZ-a Mali Erjavec u razdoblju od 1. siječnja do 22. listopada 1952. godine.

Tablica 13. *Aktiva OPZ-a Mali Erjavec u razdoblju od 1. siječnja do 22. listopada 1952. (u dinarima)*

Osnovna sredstva	2 223 768
Roba po nabavnoj cijeni	1 020 510
Dužnici	508 693
Akumulacija	154 417
Blagajna	39 431
Udjeli u KSPZ-u	9200
Zadrugari-dužnici	971
Ukupno	3 596 666

Izvor: HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 7, Izvještaj o reviziji Opće poljoprivredne zadruge Mali Erjavec od 22. listopada 1952.

Tablica 14. *Pasiva OPZ-a Mali Erjavec u razdoblju od 1. siječnja do 22. listopada 1952. (u dinarima)*

Izvori osnovnih sredstava	2 530 749
Račun u Narodnoj banci	714 951
Razgraničenje	330 120
Vjerovnici	246 560
Odnosi s proračunom	67 336
Udjeli zadrugara	66 950
Ukupno	3 956 666

Izvor: HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 7, Izvještaj o reviziji Opće poljoprivredne zadruge Mali Erjavec od 22. listopada 1952.

Bez obzira na to što se iznosi u prethodne dvije tablice odnose na razdoblje od 1. siječnja do 22. listopada 1952., komisija za izradu Izvještaja o reviziji analizirala je bilancu samo u prvoj polovici te godine. Prema tome, u Izvješću stoji da zadruga pokazuje „suficit – dobitak zadruge za prvo polugodište 1952. godine u iznosu od dinara 63 158,00

43 *Isto.*

i da je s računsko-formalne strane točno sastavljena.⁴⁴ Nadalje, prema mišljenju komisije, odnos osnovnih sredstava prema izvorima osnovnih sredstava bio je povoljan. Ta je tvrdnja potvrđivana time da je iznos osnovnih sredstava bio 2 100 873 dinara, dok su izvori osnovnih sredstava iznosili 2 573 049 dinara. Ovaj višak od 16 % u korist potonjih predstavljao je osnovu za prijedlog komisije u pogledu formiranja amortizacijskog fonda kojeg „zadruga nema ili je minimalan i ne odgovara u odnosu na osnovna sredstva zadruge.“ Također, višak izvora obračunskih sredstava pasive od 389 099 dinara u odnosu na obračunska sredstva aktive bio je, prema mišljenju komisije, pokazatelj da je zadruga vodila „neusklađenu politiku plaćanja obveza.“ Slična je situacija bila i po pitanju naplate potraživanja. Prema tome, zaključuje komisija, „ni jedno ni drugo nije u skladu ekspeditivnog financijskog poslovanja, a koje bi trebalo da je.“

OPZ Vivodina

OPZ Vivodina osnovan je 1945. godine pod nazivom Nabavljačko potrošačka zadruga Vivodina. Dana 1. srpnja 1947. ujedinjen je sa zadrugama Lović Gornji, Lović Prekriški i Stojavnice. Na polugodišnjoj skupštini zadruge održanoj 29. kolovoza 1948. promijenila je naziv u Poljoprivredna zadruga Vivodina. Na istoj je skupštini donesena odluka o spajanju OPZ-a Vivodina s Vinarsko-vinogradarskom zadrugom. Nadalje, u ožujku 1949. godine OPZ Vivodina preuzeo je nadzor nad poslovanjem Elektrostrojarske i vodovodne zadruge Lović Gornji.⁴⁵

Godine 1952. zadruga je imala ukupno 528 članova, čiji su financijski udjeli iznosili 59 000 dinara. Također, OPZ Vivodina imao je financijske udjele u Vinarsko-vinogradarskoj zadruzi u iznosu od 175 900 dinara, te u Elektrostrojarsko-vodovodnoj zadruzi Lović Gornji u visini od 289 700 dinara. Usto, OPZ Vivodina imao je na kraju 1952. godine 3 stalna namještenika.⁴⁶

Zadruga se bavila trgovinom, ugostiteljstvom, otkupom poljoprivrednih proizvoda i prijevozom putnika skelom na rijeci Kupi. Također je posjedovala i dvije mesarske radnje.

OPZ Vivodina imao je odobreni kredit u Narodnoj banci u iznosu od 3 260 000 dinara. Ta su se sredstva, uglavnom, koristila za nabavu industrijske robe i otkup poljoprivrednih proizvoda. Ti su se proizvodi nadalje prodavali poduzećima na kredit, ali se, prema Izvještaju o reviziji, „nije vodilo računa o naplati ispostavljenih faktura sa strane raznih poduzeća.“ Spomenutim su kreditom financirana razna poduzeća u NR Sloveniji, primjerice, Ugostiteljsko poduzeće u Novom Mestu koje je, u razdoblju od 20. prosinca 1952. do 24. siječnja 1953., OPZ-u Vivodina dugovalo ukupno 305 885

⁴⁴ *Isto.*

⁴⁵ HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 7, Izvještaj o izvršenoj specijalnoj reviziji poljoprivredne zadruge Vivodina od 5. travnja 1953.

⁴⁶ *Isto.*

dinara. Zadruga je također svojim članovima davala avanse za vino. Iznos tih sredstava kretao se oko 500 000 dinara. Ta su sredstva, prema Izvještaju o reviziji, „obračunavana nakon 20 i više dana, što je potpuno nepravilno, jer zadruga je od kredita N.B. [Narodna banka, op.a.] plaćala velike kamate, a o tome namještenici zadruge nisu vodili računa.“⁴⁷

Sveukupno gledajući, OPZ Vivodina ispunio je u razdoblju od 1. siječnja do 31. prosinca 1952. proizvodno-financijske planove sa 129 %. Pa ipak, u sektoru trgovinske djelatnosti ostvaren je u istome razdoblju gubitak od 17 381 dinara.⁴⁸

OPZ Vivodina imao je u vlasništvu jednu trgovinu. Prema Izvještaju o reviziji, „organizacija rada u samoj prodavaonici je dosta na niskom stepenu, jer samo radno vrijeme u prodavaonici nije usklađeno prema propisima i ako zadruga imade posebno odobrenje o radnom vremenu nije se toga propisa nitko pridržavao, već se prodavaona otvarala i zatvarala prema volji samih namještenika.“⁴⁹

Tablica 15. Račun trgovine u vlasništvu OPZ-a Vivodina zaključno s 31. prosinca 1952. (u dinarima)

Zaliha od 1. siječnja 1952.	1 034 053,79	-
Predana roba	7 526 138,50	-
Polozi i razna priznanja	-	8 839 487,14
Ispravci zaduženja i priznanja	1550	2778
Zaliha od 31. prosinca 1952.	-	839 694,25
Ukupno	8 561 742,29	9 681 969,39
Razlika	1 120 217,10	-
Ukupno	9 681 969,39	9 681 969,39

Izvor: HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 7, Izvještaj o izvršenoj specijalnoj reviziji poljoprivredne zadruge Vivodina od 5. travnja 1953.

Dana 16. listopada 1952. dolazi do razjedinjavanja poljoprivredne i vinarsko-vinogardarske zadruge u Vivodini. Zbog toga OPZ Vivodina više nije mogao provoditi otkup vina preko vinskog podruma. Bez mogućnosti uskladištenja, zadruga je postala posrednik između proizvođača i konačnog potrošača. Financijske su transakcije u kupoprodaji vina izvršavane tako da je zadruga proizvođaču plaćala gotovinom, dok je kupac zadruzi plaćao putem računa otvorenog u Narodnoj banci. Kupac je za ovu uslugu davao od 2 do 3 dinara provizije za jednu litru vina.

OPZ Vivodina kupio je 1. siječnja 1952. od Antona Gornika ugostiteljski objekt za točenje pića, *Express Biffe*, koji je bio smješten u Riječkoj ulici broj 1 u Karlovcu. Zadruga je vodila redovito poslovanje ovog objekta do 1. studenoga 1952., kada je dobila rješenje Izvršnog odbora Gradskoga narodnog odbora (IO GNO) u Karlovcu o

⁴⁷ Isto.

⁴⁸ Isto.

⁴⁹ Isto.

zabrani točenja alkoholnih pića u *Express Biffeu*. Bez obzira na to rješenje, zadrugi je ostavljena mogućnost točenja alkoholnih pića izvan spomenutog objekta. Ovakvim se poslovanjem zadruga bavila do 5. ožujka 1953. godine. Revizija je obuhvatila financijsko poslovanje *Express Biffea* u razdoblju od 1. siječnja 1952. do 5. ožujka 1953. godine. Ti su računi prikazani u Tablicama 16 i 17.

Tablica 16. *Račun Express Biffea u vlasništvu OPZ-e Vivodina zaključno s 31. prosinca 1952. (u dinarima)*

Preuzeta roba za prodaju	9 069 046,20	-
Ispravci zaduženja i priznanja	4234	78 268
Predani polozi	-	8 431 403
Kalo po odobrenju UO zadruge	-	110 722
Pokvarena roba	-	9968
Ukupno	9 073 280,20	8 630 361
Zaliha po knjigovodstvu	-	442 919,20
Stvarna zaliha od 31. prosinca 1952.	-	330 290
Manjak od 31. prosinca 1952.	-	112 629,20

Izvor: HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 7, Izvještaj o izvršenoj specijalnoj reviziji poljoprivredne zadruge Vivodina od 5. travnja 1953.

Tablica 17. *Račun Express Biffea u vlasništvu OPZ-e Vivodina zaključno s 5. ožujka 1953. (u dinarima)*

Zaliha iz 1953. godine	330 290	-
Predana roba u 1953. godini	15 880	-
Povećanje cijene rakije	39 290	-
Predani polozi	-	167 761
Izdana roba iz <i>Express Biffea</i>	-	326 853
Kalo na vino od 3 % u 1953. godini	-	4800
Ukupno	521 370	499 414
Razlika u cijeni vina	-	750
Manjak od 5. ožujka 1953. godine	-	21 206
Ukupno	521 370	521 370

Izvor: HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 7, Izvještaj o izvršenoj specijalnoj reviziji poljoprivredne zadruge Vivodina od 5. travnja 1953.

Financijski iznosi aktive i pasive OPZ-a Vivodina zaključno s 31. prosinca 1952. prikazani su u Tablicama 18 i 19.

Tablica 18. *Aktiva OPZ-a Vivodina zaključno s 31. prosinca 1952. (u dinarima)*

Poljoprivredni proizvodi	1 357 201
Roba za prodaju	988 207
Sirovine i materijal	836 071
Dužnici	699 189
Osnovna sredstva	659 601,62
Razgraničenja	514 300
Račun u Narodnoj banci	369 384
Kupci	305 885
Dobavljači	115 653
Blagajna	22 046
Udjeli	17 600
Ukupno	5 855 137,62

Izvor: HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 7, Izvještaj o izvršenoj specijalnoj reviziji poljoprivredne zadruge Vivodina od 5. travnja 1953.

Tablica 19. *Pasiva OPZ-a Vivodina zaključno s 31. prosinca 1952. (u dinarima)*

Narodna banka	2 580 272
Vjerovnici	1 627 088
Dobit	603 328
Izvori osnovnih sredstava – Osnovni fond	515 219,62
Udjeli	348 680
Fondovi	109 795
Razgraničenje	100 755
Ukupno	5 855 137,62

Izvor: HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 7, Izvještaj o izvršenoj specijalnoj reviziji poljoprivredne zadruge Vivodina od 5. travnja 1953.

U analizi prethodnih financijskih vrijednosti važno je osvrnuti se na dobit koja je u potpunosti ostvarena u prvom polugodištu 1952. godine. Od tog je iznosa, prema Izvješću o reviziji, utrošeno ukupno 61 901 dinar. Dobit se uglavnom koristila za pokriće manjkova dužnika, tj. namještenika zadruge koji su taj novac koristili u „lične svrhe“ pa je zbog toga, kako je navedeno u Izvješću, bilo potrebno „zaračunati kamate svakom pojedincu na iznos kojega je dugovao i to od I.VII.52. do dana naplate.“⁵⁰ Kao najvažniji razlog neostvarenja dobiti u drugoj polovici 1952. godine u Izvješću se navo-

50 *Isto.*

di nebriga namještenika o „prispjelim i naplaćenim fakturama.“ Također, financijska sredstva položena u Narodnoj banci nisu se pravilno koristila, a zadruga je na njih plaćala kamate. Izvori osnovnih sredstava, tj. osnovni fond zadruge, nadopunjen je internim pozajmicama koje su bile u iznosu od 309 087 dinara. Te su pozajmice bile razlog uravnoteženja osnovnih sredstava s izvorima osnovnih sredstava. Nadalje, OPZ Vivodina ostvario je neto akumulaciju od 2,68 %, što znači da je na svakih 100 dinara prometa ostvareno 2,68 dinara akumulacije. Cjelokupan poslovni promet zadruge, u razdoblju od 1. siječnja do 31. prosinca 1952., iznosio je 22 522 000 dinara. Prema Izvješću o reviziji, ovaj je iznos predstavljao koeficijent obrtaja sredstava od 18 %. Veći dio tih sredstava ostvaren je u poslovanju *Express Biffea* i trgovine koja je imala „samo artikle koji su se mogli brzo prodati“. Da se učinkovitije rukovodilo poslovanjem zadruge, kako stoji u Izvješću, „na ovako veliki obrtaj trebala je biti mnogo veća zadružna akumulacija“.⁵¹

OPZ Duga Resa

OPZ Duga Resa osnovan je 1945. godine. Bavio se trgovinom, ugostiteljstvom i preradom mesa, a 1952. je brojio ukupno 552 člana. Revizija poslovanja, koja je provedena 24. listopada 1952., obuhvatila je poslovanje zadruge u 1951. i 1952. godini. U Izvješću o reviziji poslovanja OPZ-a Duga Resa, za razliku od prethodnih zadruga, detaljnije je analiziran rad Upravnog i Nadzornog odbora. S tim u vezi, u zadrugi je početkom 1950. godine uvedeno poslovanje na temelju privrednog računa. Takav način rada zahtijevao je da se namještenici zadruge, na prijedlog predsjednika, plaćaju na temelju ostvarenog prihoda ili rentabilnosti određenog sektora poslovanja. Bez obzira na takvu zakonsku regulativu, kako stoji u Izvješću o reviziji, Upravni odbor OPZ-a Duga Resa odbio je taj način rada te su se „namještenicima zadruge isplaćivale pune plaće bez obzira na postignuto u radu.“ Zbog toga je zadruga u prvoj polovici 1952. godine poslovala s gubitkom.⁵²

Nadalje, na skupštini Upravnog odbora OPZ-a Duga Resa od 28. rujna 1952. donešena je odluka o visini dnevnica za namještenike zadruge. Prema tome je namještenicima na području kotara pripadalo 500 dinara, namještenicima izvan kotara 700 dinara, odbornicima na području kotara 800 dinara, a odbornicima izvan kotara 1000 dinara dnevnice. Na istoj je skupštini donesena i odluka da se namještenicima za putovanja, koja su bila duža od šest sati, isplati pola dnevnice, dok im je za putovanje dulje od 12 sati trebala pripasti cijela dnevnic. Ovakvim je načinom rada zadruga, prema mišljenju komisije za izradu Izvješća o reviziji, kršila zakonske propise, u kojima stoji da su se dnevnice namještenicima trebale isplaćivati prema platnim razredima. Prema tome,

⁵¹ *Isto.*

⁵² HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 7, Izvješće o redovitoj reviziji Opće poljoprivredne zadruge Duga Resa od 24. listopada 1953.

dnevnice su za namještenike bile u rasponu od 350 do 430 dinara, s tim da se za područje kotara cjelokupan iznos dnevnica smanjivao od 20 % do 25 %. Isto tako, prema tadašnjoj zakonskoj regulativi namještenicima zadruge pripadalo je pola dnevnice ako su na putovanju proveli od 8 do 16 sati, dok im je cijela dnevnicica trebala biti isplaćena ako im je putovanje bilo dulje od 16 sati. U završnom pasusu Izvješća o reviziji, u kojemu se analizirao rad Upravnog i Nadzornog odbora OPZ-a Duga Resa, stoji:

Iz ovakovog rada upravnog i nadzornog odbora je vidljivo da se nije vodilo brige o združnim namještenicima već se smatralo da zadruge postoji zato da plaća ljude i ništa drugo. U zadruzi također postoji višak radne snage što je bilo odboru uočeno na sjednici ranije no on na to nije pristao da smanji broj osoblja ili da se upotrijebe u novim pogonima.⁵³

Od poslovnih aktivnosti kojima se OPZ Duga Resa bavio, u Izvješću o reviziji najdetaljnije je analizirano ugostiteljstvo. Prema toj analizi, organizacija ugostiteljstva bila je nezadovoljavajuća. Pregledom poslovanja utvrđeno je da su predani polozi gostioničara 1951. godine bili u iznosu od 1 847 701 dinara. Taj je novac bio položen u združnu blagajnu.

Prilikom revizije pokušalo se količinski provjeriti ulaz i izlaz pića u skladištu, no to je bilo nemoguće, jer se prodaja pića provodila i u podrumu. To je, kako stoji u Izvješću, „trebalo spriječiti.“ Također, količinski ulaz i izlaz pića u skladištu bilo je teško utvrditi i zbog toga što nije primjenjivan točan inventurni popis, već se samo vodila pozornost da u poslovnim knjigama jedino bude iskazana financijska vrijednost roba.

Nakon provedbe revizije poslovanja, u skladišno je poslovanje OPZ-a Duga Resa uvedena robna kartoteka na temelju koje su se mogle pratiti promjene cijena alkoholnih pića te njihov ulaz i izlaz u skladištu.

Zadruge je veći dio svog prihoda donirala Fondu rukovodstva koji je, prema Izvješću, bio namijenjen „za nagrade namještenicima i odbornicima te dotiranje vatrogasnom društvu.“ Unutar OPZ-a Duga Resa nije postojao investicijski fond, čija bi se sredstva koristila za „proširenu reprodukciju“, tj. za jačanje osnovnih sredstava zadruge.⁵⁴ Zadruge je od 1951. do 1952. godine, kako odvajanjem financijskih sredstava iz prihoda, tako i putem kulturno-prosvjetnog fonda, koji je postojao u okviru zadruge, darovala Vatrogasnom društvu u Dugoj Resi ukupno 68 955 dinara.⁵⁵ U Tablicama 20, 21 i 22 prikazana je analiza privrednog računa OPZ-a Duga Resa u 1952. godini.

---

53 *Isto.*

54 *Isto.*

55 *Isto.*

Tablica 20. *Analiza privrednog računa OPZ-a Duga Resa po predračunu u 1952. godini (u dinarima)*

-	Prihodi	Rashodi	Višak prihoda	Višak rashoda
Trgovina	10 015	9916,40	98,60	-
Gostionica	3146	3065,20	80,80	-
Otkup	32	8,60	23,40	-
Mesnica	3100	3082,10	17,90	-
Pilana	80	49,70	30,30	-

Izvor: HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 7, Izvješće o redovitoj reviziji Opće poljoprivredne zadruge Duga Resa od 24. listopada 1953.

Tablica 21. *Analiza ostvarenih vrijednosti privrednog računa OPZ-a Duga Resa u 1952. godini (u dinarima)*

-	Prihodi	Rashodi	Višak prihoda	Višak rashoda
Trgovina	11 560	11 415,90	114,10	-
Gostionica	4194	3943,20	250,80	-
Otkup	28	10	18	-
Mesnica	3916	3886,40	29,60	-
Pilana	40	58,70	-	18,70

Izvor: HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 7, Izvješće o redovitoj reviziji Opće poljoprivredne zadruge Duga Resa od 24. listopada 1953.

Tablica 22. *Analiza ostvarenih vrijednosti privrednog računa OPZ-a Duga Resa u 1952. godini (u postocima)*

-	Promet	Prihod
Trgovina	115 %	147 %
Gostionica	133 %	312 %
Otkup	88 %	78 %
Mesnica	126 %	170 %
Pilana	50 %	-

Izvor: HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 7, Izvješće o redovitoj reviziji Opće poljoprivredne zadruge Duga Resa od 24. listopada 1953.

Na temelju prethodnih tabelarnih prikaza, vidljivo je da je OPZ Duga Resa premašio planiranu akumulaciju. Prema mišljenju komisije za izradu Izvješća o reviziji, prihodi su trebali biti daleko veći „da nije bilo lošeg gospodarenja“.⁵⁶

U Tablicama 23 i 24 prikazane su vrijednosti aktive i pasive OPZ-a Duga Resa u 1952. godini.

Tablica 23. *Aktiva OPZ-a Duga Resa u 1952. godini (u dinarima)*

Roba	3 835 863,77
Osnovna sredstva	639 120
Mesnica	282 345
Gotovina	232 322
Ušur ⁵⁷	88 530,50
Sitan inventar	32 600
Udjeli	6000
Ukupno	5 116 781,27

Izvor: HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 7, Izvješće o redovitoj reviziji Opće poljoprivredne zadruge Duga Resa od 24. listopada 1953.

Tablica 24. *Pasiva OPZ-a Duga Resa u 1952. godini (u dinarima)*

Vjerovnici	3 648 315
Fond osnovnih sredstava	483 901,50
Dobit	434 223,77
Razgraničenja	388 415
Udjeli	80 473
Amortizacijski fond	77 953
Kulturno-prosvjetni fond	3500
Ukupno	5 116 781,27

Izvor: HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 7, Izvješće o redovitoj reviziji Opće poljoprivredne zadruge Duga Resa od 24. listopada 1953.

U sklopu revizije održana je i skupština Upravnog i Nadzornog odbora OPZ-a Duga Resa na kojoj je posebna pozornost posvećena oštećenju zadružne imovine od namještenika i upravljačkih tijela zadruge. Namještenici, koji su na toj sjednici označeni kao krivci za oštećenje zadružne imovine, i novčani iznosi koje su morali podmiriti zadruzi u svrhu saniranja štete, prikazani su u Tablici 25.

⁵⁷ Naknada u naturi za uslugu prerade nekog proizvoda.

Tablica 25. *Analiza oštećenja zadružne imovine OPZ-a Duga Resa u 1952. godini (u dinarima)*

Petar Bosiljevac	29 064
Petar Bosiljevac (manjak stakla)	10 758,50
Komisija za sniženje cijena vina	5880
Upravni i Nadzorni odbor OPZ-a Duga Resa	3900
Adam Stepinac	3300
Franjo Puškarić	2349,50
Mijo Grgurić	1615
Ukupno	56 867

Izvor: HR-DAKA-0109-KSPZ-kut. 7, Izvješće o redovitoj reviziji Opće poljoprivredne zadruge Duga Resa od 24. listopada 1953.

Bez obzira na stanje poslovanja OPZ-a Duga Resa, koje je prethodno analizirano na temelju velikog broja statističkih podataka, komisija za izradu Izvješća o reviziji poslovanja je, na kraju dokumenta, iznijela samo jednu preporuku koja je trebala pridonijeti uspješnijem radu zadruge u budućnosti. U toj preporuci stoji:

„Namještenici treba da se plate prema radu i uspjehu, a ne kao do sada da upravni odbor poništava privredni račun i određuje da se plaće isplaćivaju bez obzira na uspjeh pojedinog pogona jer time se koči razvitak zadruge.“⁵⁸

Zaključak

Komunističke su vlasti početkom 1950. godine definirale plan razvoja OPZ-a, čija je realizacija trebala omogućiti uspješniji razvoj poljoprivrede i cjelokupnog gospodarstva u FNRJ. Ti su planovi bili podijeljeni prema različitim segmentima, od kojih su najvažniji bili: „razvijanje demokratičnosti“ OPZ-a, organizacijsko učvršćivanje i poslovno osposobljavanje zadrugara, unapređenje poljoprivredne proizvodnje, veći angažman zadruga u otkupu, ekonomičnije skupljanje štednih uloga, djelotvornije razvijanje zadružne trgovine i ugostiteljstva te podizanje kulturnog, društvenog i ekonomskog standarda seljačkog stanovništva.

Općenito gledajući, lokalne vlasti u karlovačkom kotaru nisu bile zadovoljne radom OPZ-a. One su, prema navodima partijskih tijela KPJ, ostvarivale financijske gubitke. Razlozi takvim poslovnim rezultatima pronalazili su se u neurednosti i nesređenosti poslovanja te neodgovornom ponašanju upravnih i nadzornih odbora. Veliki problem u svakodnevnom poslovanju OPZ-a predstavljao je i nedostatak stručnih kadrova.

Demokratičnost u radu karlovačkih OPZ-a ostajala je, uglavnom, na deklarativnoj razini, što je rezultiralo nemogućnošću aktivnog sudjelovanja zadrugara u radu zadruge.

58 *Isto.*

To je, nadalje, imalo kao posljedicu neorganiziranost poslovanja i financijske gubitke. Na razvoj OPZ-a u karlovačkom kotaru negativno je djelovala i natjecateljska poslovna praksa koja se provodila u odnosu na financijski moćnija otkupna državna poduzeća. Zbog toga se poslovanje OPZ-a ograničavalo na distribuciju robe dobivene iz KSPZ-a.

Posebno negativna strana poslovanja OPZ-a u karlovačkom kotaru odnosila se na neučinkovitost otkupa poljoprivrednih proizvoda, koji je u radu prikazan na primjerima mlijeka i krumpira. Lošem otkupu uvelike je pridonosila i neaktivnost partijskih organizacija i MNO-a. U radu je analizirano poslovanje četiriju zadruga: OPZ-a Duga Resa, OPZ-a Mali Erjavec, OPZ-a Novigrad i OPZ-a Vivodina.

U OPZ-u Novigrad bio je jako izražen nepovoljan odnos vlastitih i posuđenih novčanih sredstava kojima se trebala financirati zadružna aktivnost. Ova je zadruga imala samo 2,27 % vlastitih sredstava, dok su 97,73 % činila posuđena financijska sredstva. Nadalje, zadruga je imala likvidnost od samo 83,88 %, što je bilo nedostavno da bi se podmirivala tekuća potraživanja. Situacija je bila bolja u pogledu mogućnosti podmirjenja kratkoročnih obveza jer su obrtna sredstva zadruge bila veća od kratkoročnih obveza. Preveliki troškovi OPZ-a Novigrad bili su uvjetovani i njegovom udaljenošću od glavnih centara opskrbe, tj. visokim troškovima prijevoza koji se, uglavnom, obavljao seljačkim kolima.

Što se OPZ-a Mali Erjavec tiče, u zaključnim je razmatranjima vrijedno ponoviti njezinu negativnu bilancu u kontekstu otkupa poljoprivrednih proizvoda. Naime, u razdoblju od 1950. do 1952. godine ostvaren je financijski manjak prilikom otkupa masti, mlijeka i kukuruza, što znači da je zadruga generirala veći otkup količine proizvoda od isporučenih. Sveukupno gledajući, u spomenutom je razdoblju OPZ Mali Erjavec u pogledu otkupa ostvario manjak u iznosu od 28 204 dinara. Zadruga je, prema mišljenju komisije za izradu Izvješća o reviziji poslovanja, vodila „neusklađenu politiku plaćanja obveza.“ Taj je zaključak nametala činjenica da je zadruga imala višak izvora obračunskih sredstava pasive u odnosu na obračunska sredstva aktive, što ju je onemogućavalo u učinkovitoj naplati potraživanja.

Analiza OPZ-a Vivodina omogućuje uvid u nezadovoljstvo partijskih vlasti raspolaganjem financijskih sredstava. Veći dio dobiti, koja je uglavnom ostvarena u prvoj polovici 1952. godine, potrošena je, prema mišljenju komisije, u osobne svrhe, što govori o neodgovornosti i neažurnosti namještenika koji su trebali voditi brigu o učinkovitom poslovanju zadruge. OPZ Vivodina imao je, kako stoji u izvješću, zadovoljavajuću stopu obrtaja sredstava koja je iznosila 18 %. Prema tome, zaključuje se u reviziji, poslovanje je, na temelju spomenute stope obrtaja, moralo biti uspješnije.

Neodgovornosti u poslovanju namještenika i upravljačkih tijela posvećena je najveća pažnja prilikom revizije OPZ-a Duga Resa. Ova je zadruga, prema Izvješću, svojim namještenicima davala dnevnicke koje nisu bile usklađene s trenutnim zakonskim uredbama i propisima. Prilikom revizije uočen je i nemaran odnos pojedinih zadrugara prema zadružnoj imovini. Nadalje, rad zadruge nije bio praćen adekvatnom administrativno-knjigovodstvenom evidencijom. To se ponajprije očitovalo u ugotoviteljskom sektoru koji

je, u pogledu pozitivnih financijskih rezultata, najviše pridonosio svojom djelatnošću. Bez obzira na spomenute nedostatke u poslovanju, OPZ Duga Resa ostvario je u 1952. godine pozitivne rezultate u sektorima trgovine, ugostiteljstva i preradi mesa.

Izvori i literatura

Izvori

HR-DAKA-0109-KSPZ: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Karlovac, fond 0109, Kotarski savez poljoprivrednih zadruga.

Tisak

Novi život (Karlovac), 1950-1951.

Literatura

Akmađža, Miroslav. *Oduzimanje imovine Katoličkoj crkvi i crkveno-državni odnosi od 1945. do 1966. godine. Primjer zagrebačke nadbiskupije*. Zagreb: Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije, 2003.

Bilandžić, Dušan. *Hrvatska moderna povijest*. Zagreb: Golden marketing, 1999.

Bokovoy, Melissa, ur. *Peasants and Partisans: The Politics of the Yugoslav Countryside, 1945-1953*. New York: St. Martin's Press, 1997.

Kardelj, Edvard. *Sećanja. Borba za priznanje i nezavnosnost nove Jugoslavije 1944.-1957. godine*. Beograd i Ljubljana: Radnička štampa i Državna založba Slovenije, 1980.

Mataga, Željko. „Poljoprivredno zadrugarstvo u Hrvatskoj: razvoj i temeljni problemi“. *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja* 43 (2005), br. 1: 17-42.

Maticka, Marijan. *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj od 1945. do 1948*. Zagreb: Školska knjiga, 1990.

Maticka, Marijan. „Hrvatsko seljaštvo i politika kolektivizacije (1945. – 1953.)“. U: *Spomenica Ljube Bobana*, ur. Mira Kolar–Dimitrijević. Zagreb: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1996, 365-374.

Matijašević, Anton. „Zadružno zakonodavstvo u Hrvatskoj: razvoj i problemi legislative poljoprivrednog zadrugarstva“. *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja* 43 (2005), br. 1: 153-170.

Mikuljić, Tomislav. *Zadrugarstvo i socijalistički preobražaj našega sela*. Zagreb: Komisija za agitaciju i štampu Glavnog odbora Narodnog fronta Hrvatske, 1949.

Milinković, Bosiljka. „Selektivna bibliografija radova o obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima i zadrugarstvu“. *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja* 41 (2003), br. 3-4: 363-447.

Radelić, Zdenko. *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. Od zajedništva do razlaza*. Zagreb: Školska knjiga, 2006.

Žažar, Krešimir. „Zadruge u Hrvatskoj – neučinkovit, nepoželjan ili neprepoznat organizacijski oblik?““. *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline* 29 (2020), br. 3: 363-388.

SUMMARY

Contribution to the study of the work of general-purpose agricultural cooperatives in the Federative People's Republic of Yugoslavia. Example of Karlovac District (1950-1952)

In early 1950, the governing bodies of the Federal People's Republic of Yugoslavia issued an all-encompassing, developmental plan for the general-purpose agricultural cooperatives. The realization of that plan was to provide an organizational consolidation and professional training for member farmers, the development of the agricultural production, a greater engagement of the workers in the buyouts, a more economical collection of savings shares, a more effective development of workers' trade and hospitality, as well as an improvement of cultural, societal, and economic standards of the peasant population. On the July 18, 1946 the People's Assembly of the Federal People's Republic of Yugoslavia passed the Basic Law on Agricultural Cooperatives. This Law established the following types of cooperatives: agricultural trade cooperatives; workers-consumers cooperatives; agricultural, manufacture and processing cooperatives; crafts-manufacturing and processing cooperatives; credit, housing and healthcare cooperatives; and peasant working cooperatives. With the passing of the Basic Law on Cooperatives, the idea of the Communist Party of Yugoslavia, which implied state ownership and planned production, gradually began to be realized. The result was the abandoning of the principle that the land belonged to those who worked on it. Instead, that was the beginning of the collectivization of the peasants' land. By collectivization and centralization of the peasants' land, i.e. the introduction of cooperatives, the communists wanted to ration the production and mechanize agriculture. Soon after the end of the Second World War, the lowest and the most common type of cooperatives were trade cooperatives, which were dedicated to the trade of the products between the cooperative and the peasants, but also to the neutralization of the "economic role of the capitalist trade of independent traders". The general-purpose cooperatives included the sectors of manufacture and trade. Furthermore, besides the cooperatives' assets, the shared land and machinery, the general-purpose agricultural cooperatives included an organized craftsmanship and a collaborative work of the cooperative members who had the right to keep their private assets and land. This paper, based on the unpublished archive materials and news articles, analyzes the work of four general-purpose agricultural cooperatives in the Karlovac District from the years 1950 to 1952. The analysis encompasses the general-purpose agricultural cooperatives in Duga Resa, Mali Erjavec, Novigrad and Vivodina.

Key words: Federal People's Republic of Yugoslavia; Karlovac District; general-purpose agricultural cooperatives; 1950 – 1952, the Communist Party of Yugoslavia